

Att fånga textförändringar i frågebrev och frågebrevssvar

Linda Huldén

Åbo Akademi, Humanistiska fakulteten/svenska språket
linda.hulden@abo.fi

Jag arbetar med en doktorsavhandling om finlandssvenska icke-professionella skribenters texter och syn på sitt skrivande i ett specifikt sammanhang, nämligen den frågebrevsverksamhet som sedan 1960-talet varit en del av insamlingsarbetet vid Folkkultursarkivet vid Svenska litteratursällskapet i Helsingfors. Arkivet har åtminstone en gång per år skickat ut frågebrev till sitt s.k. meddelarnät för att få information om finlandssvenska seder och bruk. Frågebrevens har i regel utformats som listor med frågor, men skribenterna har uppmanats att berätta fritt. I arkivet finns därför en mängd svarstexter av mycket varierande slag. Den här variationen har för mig varit en källa till både inspiration och huvudbry.

Fokus i mitt avhandlingsprojekt har från början legat på svaren och vad de, analyserade i ett diakront perspektiv, eventuellt kan berätta om de förändrade förutsättningar för skrivande som bl.a. den teknologiska utvecklingen och förändringar i arbetslivet har fört med sig under 1900-talets andra hälft¹. Men eftersom svarstexterna i ganska stor utsträckning kan antas vara styrda av frågebrevens måste båda textslagen tas med i analysen. Jag har också, som jag antydde här ovanför, i första hand varit intresserad av de texter som skickats in av s.k. icke-professionella skribenter, alltså personer med ett praktiskt yrke som inte förutsätter en högre utbildning. För att kunna uttala mig om textförändringar i dessa skribenters texter har jag ett jämförelsematerial bestående av texter skrivna av personer som har eller har haft en högre utbildning eller ett mer utpräglat skriftyrke. Det material jag hittills analyserat mer ingående består av sammanlagt 30 texter från tre frågebrevssamlingar från 1960-, 1980- och 2000-talet, vilket betyder 5 texter per skribentkategori och decennium. Alla texter är skrivna av kvinnor som vid skrivtillfället var mellan 60 och 75 år gamla. Materialet kommer under den närmaste framtiden att utökas med fler texter från dessa decennier och dessutom med motsvarande material från 1970- och 1990-talet.

---

¹ Inom skriftbruksforskningen talar man om en ”andra våg” av skriftbruk där skrivande kommit att ta en allt större plats i människors vardagsliv. Den första vågen avser den allmänna utveckling av skrivkunnigheten som skedde i Europa på 1800-talet. (Se t.ex. Edlund 2012:9ff.)

Syfte

Ett syfte med min avhandling är att kartlägga olika språkliga (eller stilistiska om man så vill) förändringar över tid i frågebrevssvaren, förändringar som exempelvis kan ha att göra med vilka texttyper skribenterna kan antas ha haft att göra med, hurdan modersmålsundervisning de fått i skolan m.m. Jag undersöker också hur svararna positionerar sig som skribenter i olika metatextuella kommentarer, där skribenterna t.ex. utvärderar sina texter, berättar något om sitt skrivande eller avslöjar hur de ser på sin relation till arkivpersonalen. Jag utgår då från en tanke om att det ökade skriftbruket i samhället möjligen har inverkat på frågelistsvararnas syn på sin roll i verksamheten under olika perioder. Slutligen analyserar jag frågebrevens för att se om och i så fall hur de har influerat såväl textegenskaper som skribentpositioneringar i svaren. Det övergripande syftet är, slutligen, att visa på eventuella kopplingar mellan de olika aspekterna på materialet och därigenom teckna en bild av hur frågebrevens och frågebrevssvarens utveckling som genrer under en viss tidsperiod och under vissa omständigheter. Att hitta ett sätt att genomföra detta systematiskt och vettigt har visat sig vara en stor utmaning.

Metod(er)?

Eftersom jag är intresserad av vad de texter jag undersöker kan berätta om skrivandets villkor i ett visst sammanhang och vid en viss tidpunkt, har jag haft nytta av de teoretiska resonemang som förts inom den s.k. literacy- eller skriftbruksforskningen (se t.ex. Barton 1994) och anser mig också kunna placera in min studie i en sådan ram. Däremot har literacyforskningens ofta etnografiskt inriktade metoder visat sig vara mindre lämpade för min undersökning eftersom arkivmaterialet ger ganska knapphändig information om skribenterna. Sett ur ett skriftbruksforskningsperspektiv kunde man kanske till och med säga att jag tittar på ”fel” saker eftersom jag t.ex. intresserar mig för hur svarstexterna förhåller sig till allmänna textnormer och därmed i viss utsträckning anlägger ett normativt perspektiv på materialet.

Det jag nu främst funderar på är hur jag på ett så heltäckande sätt som möjligt ska kunna kartlägga textegenskaper i svarstexterna och visa på eventuella förändringar. Jag kommer att ge några exempel på spridda iakttagelser jag gjort så här långt, i hopp om att få kommentarer som kan hjälpa mig att gå vidare med en mer systematisk analys av ett större material. Iakttagelserna är gjorda i de 30 texter jag nämnde här ovanför, och exemplen är hämtade ur ett par texter per decennium.

Exempel på iakttagelser

Ett utmärkande drag för framför allt de äldre texterna skrivna av icke-professionella skribenter är att meningarna förefaller oorganiserade och att interpunktionen antingen helt saknas eller är inkonsekvent genomförd. Frågan är om utdraget här nedanför ska analyseras som ett exempel på s.k. muntlighet i skrift (jfr Persson 2005:25ff) eller som en följd av bristande kunskap om skriftspråkets normer:

Trots denna tillsatts var kaffet alltid välkommet ute på skördetegarna till fanns också skorpor eller en gång per dag örfilar gärna draks påtår eller tretår om det bara fanns i pannan, denna var formad eller

snidad av en kopparslagare Vikström född och uppvuxen i Kvevlax det övriga, burkar och rostare köptes av „bleckslagan” vanligen hemma från Lillkyro (jordbrukarhustru f. 1899)

Det ena behöver naturligtvis inte utesluta det andra, men det är ändå av betydelse vilket perspektiv jag väljer.

Ett annat intryck jag fått är att texterna från 1980-talet förefaller mer influerade av skönlitterära genrer än de äldre texterna. Detta har antagligen att göra med att frågebrevet från 1984 tydligare än det från 1968 uppmanar skribenterna att berätta fritt och personligt, men det speglar kanske också vilka texter skribenterna har erfarenhet av och har använt som modeller för sitt eget skrivande. I utdraget här nedanför berättar en jordbrukarhustru om ett arbete hon haft som ung flicka på ett sätt som, enligt min mening, verkar vara ämnat att ge läsaren en nästan fysisk upplevelse av hur hektiskt arbetet var:

Jag väcktes vid halv sju tiden, drack kaffe med smörgås och for till en holme för att mjölka korna. Två kor. Jag kunde sköta motorn i jullen. Sedan skulle mjölken separeras, separatorn diskas, smör kärnas. Diska efter måltider, bära ved och vatten till köket. plocka ogräs, dra slipstenen för liarna i slättertiden, räfsa vid slätter och höbärgning, fiska med abbornnät, kvista löv till fåren. [...] Jag sade till min husmor att 8 timmars arbetsdag började bli vanligt. ”Ja, då får du bli arbetsgivare,” fick jag till svar.
(Jordbrukarhustru f. 1915)

Vidare har jag noterat en skillnad mellan icke-professionella och professionella skribenter när det gäller hur de använt frågorna i frågebrevet då de utformat sina svar. En sådan skillnad har jag noterat både i de äldsta och i de nyaste texterna, medan den är mindre markant i de texter från 1980-talet som jag tittat på. I de exempel jag valt ur den äldsta frågebrevssamlingen (från 1968) ser man att jordbrukarhustrun svarat direkt på frågorna, en efter en, medan lärarinnan genom vissa tillägg och små modifieringar i ordningsföljden skapar en text som är begriplig också för den som inte har frågan framför sig:

Frågebrevet

3. Kaffedrickningen. Hur dracks kaffet (ur fatet, på bit, andra sätt)? Hur många koppar brukade man dricka per gång? Vad avser Ni med ordet påtår? Var drack man vanligen sitt kaffe? [...] Hur serverades kaffet och hurudan servis hade man?

Jordbrukarhustru f. 1907

Kaffet drack man från fatet på bit. två koppar var vanligt (så är det ännu) kopparna skulle vara så fulla, så det kom lite kaffe i fatet också. tredje koppen var påtår. man drack vanligen sitt kaffe vid bordet ingen servis hade man. utan det kunde vara koppar och fat olika.

Lärlarinna f. 1902

Då det kom främmande, bjöds kaffet på bricka – färdigt ihälld kopp. Grädde och socker fick gästen själv förse sig med från brickan. Kaffebrödet fanns också på brickan på ett särskilt brödfat. [...] Till andra koppen kom man och fyllde på från kaffepannan, eller särskild kaffekanna (beroende på hur högtidligt främmandet var) [...] Man drack första kopp, påtår och tretår. T.o.m. fyrtår kunde man tala om – den kom kanske efter en stund.

I samlingen från år 2004 har jag fäst mig vid följande utdrag, där skribenterna tar ställning till frågan: ”Vilken är din åsikt om småbarns TV-och videotittande? Berätta om program i TV och radio dina barn sett/lyssnat på.”:

Primärskötare, d.v.s. f. 1942

Små barn skall endast titta på barnprogram, absolut inte något med våld. Jag fördömer dataspelen som inte går ut på något annat än att döda. Ritade filmer som t.ex. Tom och Jerry går ut på att slå varandra hårt i huvudet och sen stiger de upp på nytt som om inget hänt. Ett barn kan inte bedöma själv, tycker att nog går det att slå, så gör de i TV.

Läkarsekreterare, f. 1936

Skall små barn titta på TV och video? Då det i de flesta familjer idag finns både TV och radio som familjemedlemmarna samlas kring kan man väl inte utestänga småbarnen från att titta. Barnprogrammen ges på lämplig tittartid för barn och är avsedda för för dem så jag tror knappast det kan vara till skada om barnet ser sådana. Tvärtom, det är i barndomen goda vanor skapas och till dem hör ...

Primärskötaren svarar spontant och framför sina åsikter utan att motivera dem desto mer, medan läkarsekreteraren först klargör vilken fråga hon tänker besvara och bygger upp en argumentation med utförligt motiverade synpunkter. Både i det äldre och det nyare exemplet kan man, anser jag, dra paralleller till den skillnad som man t.ex. inom elevtextforskningen (jfr Nyström 2000: 203) brukar göra mellan självbärande texter och s.k. satellittexter, som är så bundna vid instruktionerna att de fungerar dåligt som självständiga texter.

Slutligen har jag i min genomgång av de trettio texterna noterat att skillnaden mellan de icke-professionella och de professionella skribenternas texter på en mer detaljerad nivå, alltså då det gäller meningsbyggnad, ordval, stavning m.m., är mer märkbar i de äldsta och de nyaste texterna än i texterna från 1980-talet. I texten skriven av den jordbrukarhustru (f. 1907) som nämndes ovan förekommer bl.a. meningar med oklar struktur (*Kaffesumpen kokte man hælde bort sumpen tog vara på vattnet som sumpen kokt i – det skulle bli kaffe nästa gång*), många fall av icke-normenlig stavning (t.ex. *oråstat, gord, chuda, gælde*) och en till synes ofreflekterad användning av dialektala ord (t.ex. *kåkan, tipor, essor*), medan lärarinnan stavar normenligt och har markerat ord och uttryck som hon tydligt uppfattat som dialektala (*Barnen fick "beta" sönder bröd i en mugg*). I de nyaste texterna skrivna av icke-professionella skribenter förekommer likaså en del exempel på oklar meningsbyggnad (*Föräldrarna skämdes, jag kröp ut ur gömstället, mamma tog mej till vedlidret drog ner byxorna och slog mig med en brädbit på stjärten som visade sig att brädan hade spik och jag fick blodig stjärt*), en viss stilistisk ojämnhet i valet av ordformer (*hitta, laga, knacka* i.st.f. *hittade, lagade, knackade* men också *deltaga, ty, kläda*) och stavning som avviker från normerna (*kutterpärka, biblioteket*). Kontrasten till de professionella skribenterna, vars texter följer normerna i alla dessa avseenden, är i de nyaste texterna stor.

Och ...?

Ett försiktigt antagande jag kunnat göra utgående från det lilla material jag jobbat med så här långt är att de icke-professionella skribenterna mellan 1960- och 1980-talet verkar ha orienterat sig mot en mer skriftspråksnära stil för att sedan återgå till en mer talspråksinfluerad sådan, medan de professionella skribenternas texter i allt högre utsträckning förefaller ha influerats av mer formella texttyper. Jag behöver nu konstruera en analysmodell som kunde göra det möjligt att fånga egenskaper som dessa och dessutom andra drag som inte är lika lätta att upptäcka (t.ex. influenser från olika texttyper), och vore tacksam för synpunkter och tips. Jag undrar också om det normativa perspektiv jag hittills haft svårt att undvika egentligen är så fruktbart i en studie som den här. Om jag är intresserad av

skribenternas tankar och upplevelser kring skrivandet, kan jag då samtidigt granska deras texter och uttala mig om hur ”avancerade” de är?

Arkivmaterial

Folkkultursarkivet vid Svenska litteratursällskapet, Helsingfors.

SLS 933, *Traditioner om kaffet och kaffedrickningen*. Folkkultursarkivets pristävling 1968. Bo Lönnqvist 1968.

SLS 1557, *Ungdomslivet*. Folkkultursarkivets pristävling nr 25. Carola Ekrem och Anne Bergman 1984.

SLS 2049, *Barnavård och barnuppfostran*. Folkkultursarkivets pristävling nr 44. Carola Ekrem 2003–2004.

Litteratur

Barton, David (1994): *Literacy – An Introduction to the Ecology of Written Language*. Blackwell. Oxford.

Edlund, Ann-Catrine (2012): *Två vågor av vardagligt skriftbruk 1800–2000*. I: Edlund, Ann-Catrine (red.): *Att läsa och att skriva. Två vågor av vardagligt skriftbruk i Norden 1800–2000*. Umeå.

Nyström Catharina (2000): *Gymnasisters skrivande. En studie av genre, textstruktur och sammanhang*. Skrifter utgivna av Institutionen för nordiska språk vid Uppsala universitet 51. Uppsala.

Persson, K. (2005): *Svensk brevkultur på 1800-talet. Språklig och kommunikationsetnografisk analys av en familjebrevväxling*. Skrifter utgivna av Institutionen för nordiska språk vid Uppsala universitet 68. Uppsala.

Myndighetstexter på svenska och finska i Finland och Sverige – en jämförande undersökning av informerande texter om pensionsfrågor

Eveliina Tolvanen

Åbo universitet, Nordiska språk
eveliina.tolvanen@utu.fi

Mitt avhandlingsprojekt har titeln *Myndighetstexter på svenska och finska i Finland och Sverige – en jämförande undersökning av informerande texter om pensionsfrågor*. Materialet för avhandlingen består av fyra textgrupper: texter utgivna på svenska i Finland, texter utgivna på finska i Finland, texter utgivna på svenska i Sverige och texter utgivna på finska i Sverige. Det övergripande syftet med avhandlingen är att utreda och analysera vilka likheter och skillnader det finns mellan de olika textgrupperna, t.ex. i kontexten för texterna (t.ex. produktionssättet för texterna) och språkliga drag i texterna (t.ex. läsartilltal). Jag diskuterar därtill vad de eventuella likheterna och skillnaderna kan bero på. Den övergripande teoretiska utgångspunkten för avhandlingen är systemisk-funktionell lingvistik och dess syn på språkets tre metafunktioner (se t.ex. Holmberg & Karlsson 2006). Analysen i avhandlingen bygger på systemisk-funktionellt inspirerad textforskning (t.ex. Lassus 2010, Holmberg, Karlsson & Nord 2011, även Hellspong & Ledin 1997) och därtill anknyter jag till tidigare forskning om svenska och finska myndighetstexter (t.ex. Nyström Höög 2009, Heikkinen, Hiidenmaa & Tiililä 2001).

Materialet för avhandlingen består av informerande och instruerande myndighetstexter om pensionsfrågor som är utgivna av Folkpensionsanstalten (FPA) i Finland och Pensionsmyndigheten i Sverige. De undersökta texterna är informationstexter som är tillgängliga på myndigheternas webbplatser, d.v.s. webbtexter, men jag undersöker inte t.ex. broschyrer som finns tillgängliga på webben som pdf-filer. Doktorsavhandlingen är en sammanläggningsavhandling som består av olika delstudier som publiceras i 4–5 artiklar. Jag kommer således att analysera texterna på olika sätt och presentera olika aspekter av materialet i olika artiklar.

I min presentation på workshopen fokuserar jag på en av delstudierna: en artikel som handlar om strukturella och visuella egenskaper hos de undersökta texterna på de ovan nämnda myndigheternas webbplatser. Syftet med denna artikel är att analysera hur de undersökta texterna är strukturerade på webbplatsen och hur de ser ut: vilken helhetsuppfattning får läsaren när han eller hon läser texterna på webbplatsen? Vilka betydelser skapas när man analyserar texterna i sin kontext på webbplatsen och fäster uppmärksamhet vid både språkliga och icke-språkliga drag? Analysen i denna artikel bygger således på sociosemiotik och multimodal analys (t.ex. Björkvall 2009).

Eftersom jag vill analysera både språkliga och icke-språkliga drag har materialet samlats in både som text- och bildfiler. Det är uppenbart att FPA:s (www.fpa.fi) och Pensionsmyndighetens (www.pensionsmyndigheten.se) webbplatser ser olika ut, men det behövs en mer detaljerad analys av vilka betydelser de förmedlar och vilka skillnader det eventuellt finns mellan de två webbplatserna och texterna på dem. Därtill innehåller de undersökta informationstexterna inte nödvändigtvis många bilder (i jämförelse med t.ex. reklam), men det finns andra visuella element i dem. På workshopen vill jag diskutera t.ex. följande frågor: På vilket sätt kan man analysera förhållandet mellan texten och det visuella på en webbplats? Vilka språkliga och icke-språkliga egenskaper kan beaktas? Hur kan man analysera informationstexter där det inte nödvändigtvis finns många bilder? Vad innebär det om andra modaliteter än skrift inte utnyttjas?

Referenser

- Björkvall, Anders 2009: *Den visuella texten. Multimodal analys i praktiken*. Ord och stil. Språkvårdssamfundets skrifter 40. Stockholm: Hallgren & Fallgren.
- Lassus, Jannika 2010: *Betydelser i barnfamiljsbroschyrer. Systemisk-funktionell analys av den tänkta läsaren och institutionen*. Helsingfors: Helsingfors universitet.
- Hellspång, Lennart & Ledin, Per 1997: *Vägar genom texten: handbok i brukstextanalys*. Lund: Studentlitteratur.
- Heikkinen, Vesa, Hiidenmaa, Pirjo & Tiililä, Ulla 2001: *Teksti työnä, virka kielenä*. Kotimaisten kielten tutkimuskeskuksen julkaisuja 116. Helsingfors: Gaudeamus.
- Holmberg, Per & Karlsson, Anna-Malin 2006: *Grammatik med betydelse. En introduktion till funktionell grammatik*. Ord och stil. Språkvårdssamfundets skrifter 37. Uppsala: Hallgren & Fallgren.
- Holmberg, Per, Karlsson, Anna-Malin & Nord, Andreas 2011 (red.): *Funktionell textanalys*. Stockholm: Norstedts.
- Nyström Höög, Catharina (red.) 2009: *Medborgare och myndigheter*. TeFa-rapport 47. Uppsala.

Multimodala metoder och medierituella kontexter

Tiina Räisä

Helsingfors universitet, Finska, finskugriska och nordiska institutionen
tiina.raisa@helsinki.fi

A practice does not see itself do what it actually does.

Catherine Bell, 1992, Ritual theory, ritual practice.

Ishockeylaget som med guldbucklan i högsta hugg vinglar ned för flygplanstrappan och möter folkets jubel på torget och som direktsänds TV-rutan och andra medietekniska plattformar utgör ett mångfacetterat mediedrama som blir en del av den ständigt föränderliga medietraditionen. För en nativ är denna medieritual begriplig, men också signifikant. Såväl medieproducenter som mediekonsumenter vet vad som bör kommuniceras och vilka andra handlingar – gester m.m. – som är obligatoriska i en sådan situation. För en tillfällig eller ny medlem i den nordiska verkligheten ter sig ett dylikt direktsänt mediespektakel förmodligen som obegripligt, men också mindre viktigt.

Medierna producerar och distribuerar en rad medietexter som uppfyller kraven på vad som ska anses som rituellt; inte minst de språkliga valen, de visuella texterna samt övriga kommunikativa handlingar som ingår i framställningarna är formaliserade, de uppvisar ett visst mönster. Konformismen fyller ett alldeles särskilt syfte: det handlar om att tilltala en tilltänkt publik med sådant innehåll som producenten upplever vara essentiell för gemenskapen. Denna ”sociala mittpunkt” (Couldry 2003) tilltals med innehåll som kommunicerar gemensamma värden om det som är rätt och riktigt. Budskapet levereras i ett historiskt nu, en löst definierad ”samtid” som hyllar vissa ideologier.

I denna process blir språket och alla andra modaliteter och övriga fysiska och medietekniska manifesteringar dels underställda det rituella budskapet; endast vissa ordval, fraser etc. är möjliga. Dels är språket en ovärderlig resurs för att förstå det kulturspecifika (ideologi, nation etc.) som presenteras i ritualen. Medieritualernas makt och kraft styr språkbruket så att vare sig medieproducenter eller publiken sällan är medvetna om detta konformistiska innehåll. Det är dessa ”blinda praktiker” som har potential att skapa ”sanningar” om kulturella tillhörigheter som något ideologiskt ”självklat”.

Ritualer som oundvikligt mänskligt beteende har studerats sedan Émile Durkheims banbrytande sociologiska verk, *The elementary forms of religious life* (1915/1965 övers. fr. Franska Swain). Ritualer styr inte endast det religiösa livet utan de är en del av vardag, arbetsliv och fest. Ritualerna är samtidigt en del av vardagen (t.ex. alla hälsningsritualer) men de är också specifika avbrott i vardagen, tid- och rumsmässigt avgränsade och formaliserade rörelser och kommunikationsscheman. Ritualerna handlar om formaliserat beteende som har i syfte att understryka gemenskap, gemensamma värden, ett nationellt, lokalt eller annars

kulturspecifikt ”vi” (Bell 1992, 1997, Rappaport 2000).

Ritualer är svårdefinierade, men Bells förklaring tar tillvara flera aspekter av ritualernas särart:

”ritual is a type of critical juncture wherein some pair of opposing social or cultural forces comes together. Examples include the ritual integration of belief and behaviour, tradition and change, order and chaos, the individual and the group, subjectivity and objectivity, nature and culture, the real and the imaginative ideal. Whether it is defined in terms of features of 'enthusiasm' (fostering groupism) or 'formalism' (fostering the repetition of the traditional), ritual is consistently depicted as mechanistically discrete and paradigmatic means of sociocultural integration, appropriation, or transformation.” (Catherine Bell: *Ritual Theory, Ritual Practice*, 1992:16)

Formalisering av tradition samt kontexters betydelse i rit- och ritualforskningen har diskuterats av Olof Sundqvist (2004). Sundqvist visar hur den kristna kung Håkon tvingades att mycket konkret visa att han lyssnade till undersåtarna, de tröndska bönderna, för att få behålla makten: ”För att Håkon skulle anses legitimerad kung måste han utföra riter och ceremonier vid blotsfesten, precis som hans far Harald hårfager hade gjort. Han måste sitta i högsätet, utföra libationsoffret till gudarna och äta det rituellt slaktade köttet, det vill säga hästköttet.” (2002:140). Den pågående maktkampen mellan de två samhällssystemen, ett centraliserat kristet kungadöme och ett fylkesamhälle (landsskapssamhälle), utgjorde en övergångsperiod som försatte Håkon i en situation där han tvingades att demonstrera ”en slags lojalitet mot den *inhemska* kulturen och traditionen” (2004:140–141, min kursivering). Via en omläsning av Snorre sätter Sundqvist Håkon i en kulturell, social och ideologisk kontext.

En kommunikationsanalys av samtidens medieritualer kan föra oss närmare de värden som medierna tolkar som centrala för t.ex. den nationella självkänslan. Medieritualernas kommunikation har beskrivits av bl.a. Rothenbuhler (1992, 1998, 2005). De oftast omedvetna språkliga valen som görs på redaktionerna i produktionen av medieritualer talar den tilltänkta sociala mittpunktens språk som Nick Couldry (2003) beskriver. För att kunna beskriva dessa värden och moraliska sanningar som hyllas studeras tre olika tematiska textenheter som publicerats i de nordiska medierna under åren 1999–2012 (Årets Lucia, Årets flyktingkvinna och Loreens hemkomst från eurovisionschlagfestivalen i Baku 2012).

Ritualer är inga arkaiska artefakter utan de utgör kritiska punkter i mötena mellan mediernas specifika tilltal av specifika grupper (som verklighet) samt talet om mångkulturalism eller allas lika värde (som ideal). Det är enligt Couldry de facto inte lite som står på spel i medieritualerna:

Media rituals, and the boundaries they encourage us to draw, are therefore necessarily entangled in the broader notion of politics at stake in the distribution of symbolic power; this is a crucial dimension of the current crisis of representative democracy”. (Couldry 2003:141)

Avhandlingen anammar en kultur- och ideologibaserad språkuppfattning med emancipatoriska förtecken. Språket som resurs för att skapa politisk och kulturell betydelse har diskuterats ingående inom den kritiska diskursanalysen (Wodak och Reisigl 2001, Fairclough och Wodak 2010). Ett problem för CDA har möjligen varit dess förmåga att definiera övriga, sociala kontexter som relevanta för den sammantagna, dvs det som manifesteras mellan de immateriella ideologierna och konkret språkbruk. De många

lingvistiska strategier som presenterats inom CDA används i avhandlingen metoddel. Jag diskuterar huruvida CDA lingvistiskt baserade forskningstradition kan utvecklas med hjälp av sociala teorier (såsom teorin om medieritualer) samt med mer tydligt definierade kontexter och syften hos dem som ingår i den kommunikativa processen.

Inom ritual-, och särskilt inom medieritualforskningen har språkets och de övriga kommunikativa elementens signifikans inte setts som självklara. Det kulturella men också mystiska budskap som ingår i ritualerna har i Bourdieus (1977) tolkning ansetts ovidkommande; ritualens mål och kraft överröstar språkets detaljer och det är därmed inte betydelsefullt vad som faktiskt sägs, skrivs, illustreras etc. Ritualforskaren Valeri frågar sig huruvida lingvistisk betydelse kan vara analogt med rituell betydelse (alltså det som ritualen ”handlar om”, substansen för ritualen) (1985:340). Enligt Valeri måste det i ritualen finnas ett gemensamt språk, ett strukturalisternas *langue*. Valeri menar att denna gemensamma kod åstadkommer likadana meningar etc. som har likalydande effekt, det vill säga betydelse. Valeris iakttagelse om att människan inte är fri att välja språkliga uttryck vid en ritual, samt att i ritualen är talaren och lyssnaren (Valeri 1985:342) omöjliga att särskilja, utgör ett intressant perspektiv om man tar Valeris kontext (ritualer på Hawaii) till en kontemporär, nordisk mediekontext.

Också Michael Hoyes (2005, 2007) korpuslingvistiska resultat visar att människan är på grund av sociala och kulturella premisser benägen (*primed*) att såväl producera som att tolka buskap med hjälp av vissa avgränsade språkliga resurser. Det är medieritualerna som definierar språket och detta i sin tur blir *begripligt och betydelsefullt för dem som producerar och medverkar i ritualen*. För dem som inte befinner sig i den sociala mittpunkten kan medieritualen te sig inte bara ointressant, men också segregande.

Johanna Sumiala (2010) har efterlyst sådan medieritualforskning som undersöker de konkreta handlingar som uttrycks i en ritual:

”Käytännössä median rituaalien tutkimus kutsuu analysoimaan sitä, **millaisista toistuvista käytännöistä** medialisoitu todellisuutemme rakentuu” Johanna Sumiala, *Median rituaalit, johdatus media-antropologiaan* 2010: 150)

Då ritualer alltid blir signifikanta i en kulturell kontext (Bell 1992) blir det viktigt att studera några medieritualer som tar fasta på de av medierna definierade delade värdena som är signifikanta i ett ideologiskt och socialt nu.

Syfte och frågor

För det första syftar mitt avhandlingsprojekt till att beskriva hur några finlandssvenska och svenska medieritualer konstrueras som typiska språkliga handlingar och som annan multimodal kommunikation.

Första nivån av medieritualanalysen syftar till att studera medieritualer som konkreta verklighetsbeskrivningar av en delad värdegemenskap; vilka är dessa delade värden och vilka porträtteras som centrala gestalter i kommunikationen av ”våra moraliska sanningar”. Frågor som ska besvaras är hur aktörerna som figurerar i materialet benämns? Hur ser den redundanta subjektformalians ut? Om det är endast är visa handlingar och känslor som är

möjliga i en ritualiserad process, vilka är de? Vilka är de typiska och atypiska verbfraser som stipulerar ett särskilt önskat beteende och som materialiseras i medieritualerna? Den här analysnivån tar också fasta på de multimodala element som ingår i en modern medieritual: vad består det visuella av? Analysen tar också fasta på kroppsspråket (vid en TV-sändning) samt andra medietekniska val (kamerarörelser, redigering osv.). För det tredje studerar jag intertextualiteten: vilka andra medier och medieinnehåll ingår i ritualen?

För det andra analyseras den sammantagna betydelsen av medieritualerna. Vilka är de kulturella och ideologiska budskap som presenteras i materialet? Vilken historisk kontext syftar dessa till? Vad är det som gör dessa till unika, kulturella beskrivningar?

Det tredje syftet för avhandlingen är att presentera ett metodförslag som kan nyttjas i studiet av ritualer. Då ritualer inte alltid studerats som distinkta entiteter utan som helheter vill jag i avhandlingen lyfta fram de konkreta delar av medieritualen som kan analyseras. Vad som försiggår hos mottagaren, som en känslomässig process (vad känner och tänker fansen på när den får möta sin idol på scen?), och som skulle fordra en kognitiv analys, hamnar utanför det som anses möjligt här. Objektet för analysen är alltså det som utspelar sig i medieritualen i form av konkret språkbruk (som produceras av en definierad avsändare) och en imaginär mottagare, en publik som spelar rollen av social mittpunkt i en medieritual.

Målet är att skapa sådan ny kunskap som dels förklarar vad samtida nordiska medieritualer består av. Meningen är att visa att ritualer produceras för att främja den upplevda legitimiteten hos mediet (i en tidpunkt där mediernas legitimitet starkt ifrågasatts), vilket i sin tur främjar mediets ekonomiska lönsamhet.

Dels ämnar denna tvärvetenskapliga studie förklara hur dessa distinkta ritualkategorier kan analyseras, med hjälp av vilka metodologiska instrument man komma fram till hur, men också varför medieritualer produceras och vad de består av.

Material

Materialet för studien härrör från sådana tematiska medietexter som kommunicerar ett rituellt budskap i en nordisk kontext. Enligt Bell så utgör allmänna eller globala ritualbeskrivningar tämligen litet betydelskapande substans, istället så bör vi söka det idiomatiska: since the idiom of its [ritualisering] differentiation of acting will be, for most part, culturally specific (1992:93). Det här förklarar till exempel varför vi (i betydelsen västerlänningar), inte har problem med att förstå budskapet i medieritualen ”Michel Jackson är död”, eller ”Olof Palme är död”. Däremot har vi stora svårigheter att förstå vad den nordkoreanske medieritualen ”Kim Jong-Il är död” innebär, inte bara språkligt utan hela alla kommunikativa handlingar som medieritualen består av. Istället för att sörja eller att förstå vad som har skett så reagerar vi med tillbakahållet skratt och stor förundran när vi ser den nordkoreanske nyhetsuppläsaren nästintill gråtandes (och de uppradade nordkoreanerna som gråter) berätta om ledarens bortgång. Nyheten berör oss inte (alls på samma sätt som nordkoreanerna berörs, och här frånses vi det totalitära regimens indoktrinerande effekter – alla kulturer baserar sig på indoktrinering), den är bara obegriplig och kanske sorgligt löjeväckande. Vi förstår inte mediestrukturen, men inte heller dess substantiella innebörd.

Urvalet strävar efter behandla olika typer av medieritualer; sådana som kan kallats för mediehändelser (t.ex. ishockeylandslagens folkfest på torget, media event har definierats av Dayan och Katz 1992), sådana som främjar mediets egna legitimitet (medieorganisationers självproducerade rituella händelser) samt sådana ritualer där mediet samverkar med en annan organisation. Valet av medieritual baserar sig också på formen för kommunikation: de ska vara olika till sin karaktär för att kunna exemplifiera olika moment i metodutvecklingen.

Via studiet av tv-programmet Loreens hemkomst (svensk eurovisionsschlagervinnare 2012, folkfest på Hötorget sänt 29.5.2012, SVT2, kan ses på youtube.com) betonas analysen av de många modaliteter som en TV-sänd medieritual består av: där finns ett talat, men också skrivet språk, gester, kroppsrörelser, miner osv. Också TV-mediets tekniska orkestrering spelar roll; via de estetiskt men framförallt innehållsmässigt grundade tekniska valen understryks det rituella budskapet. Publiken skickar meddelanden till den hemvändande popstjärnan; plakat med text till Loreen understryker den reciproka kommunikationen. Människor filmar Loreen, samtidigt som tv-kamerorna filmar såväl publiken som Loreen, för att publiken där hemma ska kunna medverka i ritualen.

I medieritualen Årets flyktingkvinna studerar jag särskilt den språkliga redundansen i 13 nyhetsartiklar som publicerats i Hufvudstadsbladet. Finlands flyktinghjälp utser årligen en flyktingkvinna som ska företräda alla andra flyktingkvinnor. Syftet är att lyfta fram en duktig flyktingkvinna. Artiklarna handlar om hur välintegrerade flyktingkvinnor är och vad de gör. De första resultaten av en verbfrasanalys visar att det är ett mycket begränsat handlings- och tillståndsmönster som en flyktingkvinna kan uppvisa. De facto är det också ett sådant formaliserat och stereotypiskt handlingsmönster som tillskrivits den finska kvinnan, som en arbetande och studerande individ som också tar hand om sin familj och verkar i föreningslivet, är alltså aktiv, men i viss mån altruistisk. Flyktingkvinnan ska, för att nå erkännande och acceptans bli precis som den idealiserade finska kvinnan. Om detta ska kallas för mångkulturalism eller monokultur etc. diskuteras i sammanfattningen. Måhända är det exempel på den numera kritiserade, omöjliga integrationen, och mångkulturalismen (Beckman, 2011). Dessutom visar de s.k. nyhetstexterna stora likheter med de pressmeddelanden som organisationen Finlands flyktinghjälp skickar ut i samband med nomineringen. Trots att journalisterna träffat kvinnan så innehåller de tryckta tidningstexterna samma innehåll som pressmeddelandet. I en ritual är det väsentligt att inte protestera utan tvärtom betona samstämmighet, konsensus.

Den sista medieritualen består av tidsningstexter om Årets Lucia, främst producerade och distribuerade i tidningen HBL. Årets Lucia- materialet består av inlägg från olika deltagare (folket som röstar), opinioner i olika mediekanaler, intervjuer med kandidater och vinnaren osv. Vad berättar denna livliga diskussion om en minoritetskultur; med vilka kommunikativa handlingar legitimeras denna ”skönhetstävling” och vilka är de faktiska värderingar och betydelser, och den (konstruerad) identitetsdiskurs som materialiseras i texterna.

Till diskussionen

Jag önskar att symposiet kunde diskutera kritiska moment som ingår i tvärvetenskapliga studier som denna. Det skulle också vara värdefullt att få höra vad läsarna anser om den (ännu skissartade) multimodala metodförslaget som här presenterats.

Litteratur

- Beckman, Ludwig, 2011. *Den rimliga integrationen*. Dialogios och inst. för framtidsstudier.
- Bell, Catherine, 1992. *Ritual theory, ritual practice*. Oxford university press.
- Bell, Catherine, 1997. *Ritual: perspectives and dimensions*. Oxford university press.
- Bourdieu, Pierre, 1977. Outline of a theory of practice. (övers. Nice, Eichard). Cambridge.
- Couldry, Nick, 1992. *Ritual communication, A critical approach*. Routledge.
- Dayan, Daniel och Katz, Elihu, 1992. Articulationg consensus: the ritual and rhetoric of media events. I: *Durkheimian sociology: cultural studies*. (red. Alexander, Jeffrey C.). Cambridge university press.
- Durkheim, Émile. *The elementary forms of religious life* (1915/1965 övers. fr. Franska Swain). Free press.
- Fairclough, Nomran och Wodak, Ruth, 2010. Critical discourse analysis in action. I: *Applied linguistics methods, a reader*. (red. Coffin, Lillis och O'Halloran. Routledge.
- Hoye, Michael, 2005. *Lexical priming. A new theory of word and language*. Routledge.
- Hoye, Michael, 2007. *Text, discourse and Corpora*. (red. Hoye, Mahlberg, Stubbs och Teubert) Continuum.
- Rappaport, Roy A., 2001. *Ritual and religion in the making of humanity*. Cambridge University Press.
- Rothenbuhler, Eric W., 2005. *Media anthropology*. Sage.
- Rothenbuhler, Eric W., 1998. *Ritual communication. From everyday conversation to mediated ceremony*. Sage.
- Rothenbuhler, Eric W., 1992. The liminal fight: mass strikes as ritual intepretation. I. *Durkheimian socology: cultural studies*. (red. Alexander, Jeffrey C.)
- Sumiala, Johanna, 2010. *Median rituaalit. Johdatus media-antropologiaan*. Vastapaino.
- Sundqvist, Olof, 2002. Håkon den gode och den ritualiserade makten. I: *Riter och ritteorier. Religionshistoriska diskussioner och teoretiska ansatser*. (red. Stausberg, Sundqvist och Svaalskog). Nya Doxa.
- Valeri, Valerio, 1985. *Kingship and sacrifice, ritual and society in ancient Hawaii*. (övers. Paula Wissing). The university of Chicago press.
- Wodak, Ruth och Reisigl, Martin, 2001. Discourse and racism. I: *The handbook of discourse analysis*. Blackwell.

Attityder till språket och språkbytet i levnadsberättelser från Gammalsvenskby

Ludvig Forsman

Åbo Akademi, Humanistiska fakulteten/svenska
ludvig.forsman@abo.fi

I diskussionen om språkbyte pekar man ofta på sambandet mellan den samhälleliga organisationen och en språklig minoritets möjligheter att upprätthålla sitt minoritetsspråk. Eftersom språket inte är en enhet som lever för sig själv, utan existerar genom de talande människorna, kan dock rent samhälleliga förändringar inte i sig själva vara den direkta orsaken till ett språkbyte, utan för att ett språkbyte ska kunna äga rum, måste det först ske en förändring i talarnas förhållande till språket. Samhälleliga förändringar kan emellertid naturligtvis utgöra bakgrunden till den förändrade självuppfattningen.

I mitt pågående avhandlingsprojekt undersöker jag sociala och språkliga aspekter av språkbytet från svenska till ukrainska i Gammalsvenskby i Ukraina, en by som grundades år 1782 av svenskspråkiga bönder från Dagö. Språkbytet i Gammalsvenskby kan sägas ha ägt rum på 1930-talet, och idag har redan två helt ukrainskspråkiga generationer vuxit upp. Mina informanter är medlemmar i den sista svenskspråkiga generationen (födda på 1920- och 1930-talen), d.v.s. de personer som valt att inte föra språket vidare till sina barn. Det material jag utnyttjar mig av består främst av intervjuer av etnografisk typ och informanternas egenhändigt berättade livshistorier.

I mitt föredrag kommer jag att presentera de attityder till svenskspråkigheten som mina informanter själva ger uttryck för, respektive rapporterar hos de icke-svenskspråkiga personerna i omgivningen. Jag kommer särskilt att försöka visa hur de samhälleliga förändringarna kring tiden för språkbytet spelade in i konstruktionen av den svenskspråkiga etniciteten, vilket var den viktigaste orsaken till språkbytet.

Bakgrund: Avhandlingens yttersta syfte

En del av mitt avhandlingsprojekt med arbetsrubriken ”Språkbytet mekanismer och följder i Gammalsvenskby och dess dialekt” går ut på att kartlägga orsakerna bakom det kollektiva språkbytet från svenska till ukrainska i Gammalsvenskby, en tidigare svenskspråkig by i Ukraina. Materialet för denna del av avhandlingen utgörs dels av inspelade levnadsberättelser (*oral histories/life stories, récits de vie*) förtalda av representanter för den sista svenskspråkiga generationen i Gammalsvenskby, dels av intervjuer med delvis samma personer, delvis andra. Inspelningarna är gjorda under fältarbeten i Gammalsvenskby år 2001 och 2011. Levnadsberättelserna och intervjuerna analyseras med hjälp av verktyg och

metoder ur diskursanalys och grounded theory. Målet med analysen är dels att åstadkomma en beskrivning av de händelser och stämningar före, under och efter perioden av kollektivt språkbyte (framför allt 1930–1937), dels att försöka uppnå ett sätt att utifrån materialet beskriva språkbytets mekanismer på ett sätt som i så hög grad som möjligt utgår från språkbytarens eget perspektiv snarare än från forskarens egen förförståelse av vad språkbyte innebär och av vilka de bakomliggande orsakerna till ett språkbyte är.

En stor del av språkbytesforskningen utgörs av kvalitativa studier som bygger på strukturerade och semistrukturerade intervjuer med personer som är centrala i processen, d.v.s. de personer som inte fört vidare språket till nästa generation, kompletterade med analyser av olika slag av bakgrundsmaterial i form av etnografiska observationer, demografiska data och studier av olika historiska källor. Det är emellertid min uppfattning att många forskare i onödigt stor utsträckning låter sig styras av sin egen förförståelse av den specifika situationen. I språkbytesforskningen uppstår lätt en situation där forskaren utifrån tidigare forskning och sin egen insyn i det studerade fallet identifierar potentiella orsaker till språkbytet, och sedan bekräftar sin uppfattning genom att på fältet och i källorna finna just sådana orsaker även i det språkbyte de studerar. Men när det handlar om sociala processer och individuella upplevelser gör ett sådant deduktivt tillvägagångssätt lätt att man förbiser andra eventuellt relevanta faktorer. Ofta försummar beskrivningen också att ta fasta på sådana faktorer som identifierats i tidigare forskning men inte ingår i beskrivningen, och att förklara varför dessa inte är relevanta. Detta leder lätt till att beskrivningen ensidigt presenterar den bild forskaren redan i utgångspunkten hade, och till att orsak-och-verkan-sambanden mellan olika faktorer och mellan olika plan i modellen blir ofullständigt beskrivna.

Material och metod

Det är osäkert huruvida min forskning som sådan kan kallas etnografisk, eventuellt kan den betecknas som historisk etnografi. Etnografiska undersökningar brukar förutsätta att man genomför en eller flera långa perioder av fältarbete, för att i största möjliga mån göra sig själv förtrogen med den grupp man studerar, uppnå ett emiskt betraktelsesätt (se t.ex. Duranti 1997:85). Mina egna fältarbeten har sammanlagt endast varat ca 6 veckor.

En annan av de mest centrala metoderna inom etnografin är deltagande observation (jfr t.ex. Duranti 1997:99–102). I mitt fall har deltagande observation av praktiska orsaker varit möjligt endast i begränsad utsträckning. Objektet för min forskning är språkbytet från svenska till ukrainska i Gammalsvenskby. De som fortfarande talar svenska men inte fört språket vidare till sina barn – och vilka forskningen alltså i främsta rummet rör – är idag minst 75 år gamla, och i de flesta fall tillåter deras hälsa knappt att de rör sig utanför sina hem och följaktligen inte i någon nämnvärd mån träffar varandra. Med andra ord försiggår största delen av deras kommunikation på ukrainska, medan den praktik – att tala svenska – som utgör utgångspunkten för min forskning endast utövas i mycket begränsade och sporadiska situationer (kanske framför allt till intervjusituationer). Frågan är om man över huvud taget kan tala om en praktikgemenskap (Eckert & McConnell-Ginet 1992) i detta fall.

Det material jag använder mig av består emellertid huvudsakligen av intervjuer av etnografisk typ (semistrukturerade) och inspelade levnadsberättelser (*oral histories/life stories, récits de vie*) (Svensson 1997; Strandén 2010; Nossik 2011). Syftet med

undersökningen är dock inte endast att beskriva teman i levnadsberättelserna, utan även att utnyttja levnadsberättelserna som källa för historisk kunskap om den tidsperiod som jag identifierat som mest relevant i studiet av orsakerna bakom språkbytet. Dessutom behöver beskrivningen också beakta kulturen och den sociala ordningen i den grupp som forskningen handlar om. Därför måste intervjuerna och levnadsberättelserna som material kompletteras med observationer jag gjort under mina fältarbeten (även om de inte är lika systematiskt genomförda som man brukar förutsätta i etnografisk dokumentation) och anteckningar från icke-inspelade samtal med både de primära informanterna och andra. Som helhet liknar materialet alltså på många sätt ett sådant material som samlas in genom etnografi.

Föredraget och frågor

I mitt föredrag vill jag presentera en preliminär analys av de attityder till språk och språkanvändning, och i synnerhet det svenska språket (den lokala dialekten respektive standardsvenskan överlag) som framkommer i mitt material. Jag syftar här dels på uttalade attityder gentemot olika språkliga varieteter och praktiker, dels på de underliggande diskurserna om språk och etnicitet som jag tror har ett samband med språkbytet.

Den konkreta frågan jag särskilt skulle vilja diskutera är om reflexivitet ifråga om min diskursanalytiska tolkning av materialet. Beträffande skapandet av själva materialet är det förstås självklart att informanterna och jag som intervjuare/insamlare gemensamt konstruerat det. Min lösning på detta har varit att försöka samla in ett så brett och så löst styrt material som möjligt. Men när det gäller analysen av materialet är det naturligtvis omöjligt att bortse från att den görs utifrån min egen horisont. Kan jag verkligen anta att min kunskap om den aktuella gemenskapen är tillräcklig för att jag skall kunna genomföra en diskursanalys av mitt material, d.v.s. trots att jag inte har genomfört ett fullskaligt etnografiskt arbete, trots att materialet mestadels är på en språklig varietet som inte är min egen, och trots att både inspelningssituationerna och de händelser som behandlas ägt rum i ett samhälle (och ifråga om de relaterade händelserna också en tidsperiod) som är långt ifrån mina egna? Paradoxen med detta slags material är ju att det för mig tillbaka till den punkt jag velat frigöra mig från, d.v.s. att mina egna förhandsinställningar skulle styra analysen mer än vad som är nödvändigt.

Anförd litteratur

- Duranti, Alessandro (1997): *Linguistic anthropology*. Cambridge, New York and Melbourne: Cambridge University Press.
- Eckert, Penelope & Sally McConnell-Ginet (1992): "Think Practically and Look Locally: Language and Gender as Community-Based Practice". *Annual Review of Anthropology* 21, 461–490.
- Nossik, Sandra (2011): "Les récits de vie comme corpus sociolinguistique : une approche discursive et interactionnelle". *Corpus* 10, 119–135.
- Svensson, Birgitta (1997): "Livstid". I: Alsmark, Gunnar (red.): *Skjorta eller själ? Kulturella identiteter i tid och rum*, s. 38–61. Lund: Studentlitteratur.
- Strandén, Sofie (2010): "I eld, i blod, i frost, i svält". *Möten med veteraners, lottors och sjuksköterskors berättande om krig*. Doktorsavhandling i folkloristik vid Åbo Akademi. Åbo: utan förlag. Hämtad på http://bibbild.abo.fi/ediss/2010/stranden_sofie.pdf.

Tammerfors som svensk språkö. En etnografisk studie av svenska rum i det inre av Finland

Zea Kingelin-Orrenmaa

Tammerfors universitet, Institutionen för språk och översättningsvetenskap/nordiska språk
zea.kingelin-orrenmaa@uta.fi

1 Inledning

”För att upprätthålla vår svenska identitet – och därmed bibehålla en levande tvåspråkighet – är det livsviktigt för oss att ha kvar inte bara språkkunskapen utan också institutionerna och territoriet, de svenska rummen och den svenska jorden” (Rosenberg 1994).

1.1 Projektet Tvåspråkigheten och det mångkulturella Finland – god praxis och framtida utmaningar i en fackspråklig kontext (TMF)

Arbetet på min doktorsavhandling fick sin början inom ramen för projektet Tvåspråkigheten och det mångkulturella Finland – god praxis och framtida utmaningar i en fackspråklig kontext (TMF). Projektet är ett nationellt humanistisk-samhällsvetenskapligt samarbetsprojekt mellan Uleåborgs universitet och Vasa universitet och får delvis finansiering från Svenska litteratursällskapet i Finland (SLS). Projektets övergripande syfte ”är att studera vilken slags verksamhetskultur och vilka slags verksamhetsbetingelser som bäst stödjer tvåspråkighet i det finländska samhället”.²

Det övergripande projektet är indelat i fem delprojekt i vilka man undersöker olika språkmiljöer med varierande utgångsläge för två- och flerspråkighet i olika samhällskontexter med svenska språket som en gemensam nämnare. Projektets avsikt är för det första att vidga kunskapen om hur tvåspråkigheten fungerar i praktiken i olika mångkulturella kontexter, för det andra att öka förståelsen för vilka slags utmaningar för tvåspråkigheten som existerar inom olika sfärer i samhället och för det tredje att ge insikter i hur dagens verksamhetskulturer och –miljöer bäst kan stöda tvåspråkigheten så att den bevaras och utvecklas med tanke på framtiden. Mitt avhandlingsprojekt, *Tammerfors som svensk språkö – En etnografisk studie av svenska rum i det inre av Finland*, utgör ett delprojekt i TMF.³

1.2 Forskningens utgångspunkter

Att börja granska ett fenomen vetenskapligt innebär en hel del val och begränsningar som forskaren står inför. Samma gäller denna studie av Tammerfors som svensk språkö i Finland. För en som lever och bor i Tammerfors och på något sätt är anknuten till det svenska i staden – förefaller många fenomen som självklarheter. Men när man tar på sig forskarglasögon med avsikten att försöka identifiera och begreppsliga dessa självklarheter samt hitta lämpliga teorier att förklara dem, märker man, att det är otaliga faktorer som borde beaktas i en

² Vasa universitets och Svenska litteratursällskapets i Finland webbsidor

³ Vasa universitets och Svenska litteratursällskapets i Finland webbsidor

sociolingvistisk studie av fenomenet Tammerfors som svensk språkö. Det förefaller som ett mycelium av olika delfenomen som historiska, språkliga, kulturella, geografiska, sociologiska, politiska och ekonomiska som bygger upp den verklighet som vi möter på 2010-talet. I min avhandling har jag valt att granska Tammerfors som svensk språkö genom att lägga fokus på två institutioner som inte endast är av betydelse för de svenskspråkiga i Tammerfors med omnejd men även för andra med intresse för det svenska språket och svenskheten överlag.

1.3 Syfte och forskningens struktur

Syftet med min doktorsavhandling är att genom en etnografisk studie av finlandssvenska institutioner och föreningar i Tammerfors undersöka så kallade *svenska rum*⁴ i inlandet som språkliga miljöer i ett språksociologiskt perspektiv. Av intresse är hur svenska – eller rättare sagt svenskspråkiga – de inlandssvenska föreningarna och institutionerna egentligen är idag och hur de kommer att se ut i framtiden? För att kunna reda ut detta är det väsentligt att granska medlemskårens, det vill säga aktörernas, språkliga bakgrund, kompetens och praxis i utvalda institutioner och föreningar i Tammerfors. Syftet kan således anses tudelat. Dels studeras aktörerna som representerar individnivån och dels studeras de gemenskaper och den verksamhetskultur som aktörerna bygger upp, vilket representerar den samhälleliga nivån i denna undersökning. Forskningen syftar således till att ge en beskrivning av den sociokulturella verkligheten på mikro- och makronivå, speciellt i fråga om svenskan och svenskheten, i den Tammerforssvenska kontexten.

Jag antar även att det finns en skillnad i förhållningssättet mellan *kollektiv tvåspråkighet* och *individuell tvåspråkighet*⁵ och har för avsikt att reda ut hurdan *språkpolicy* har vuxit fram eller tillämpas samt hur den *språkliga praxisen* ser ut i de valda institutionerna. För att kunna göra detta är det väsentligt att reda ut medlemmarnas *språkliga bakgrund, kompetens och praxis*. Av speciellt stort intresse är att forska i de svenska rummens betydelse för bevarande av den finlandssvenska eller tammerforssvenska identiteten. Är det möjligt att genom medlemskap förstärka den egna identiteten eller till och med förvärva en ny identitet – åtminstone delvis? Kan det till och med förhålla sig så att besökare med helfinsk bakgrund kan vara en rikedom, eller rentav en nödvändighet, för de svenska rummens existens på språkön Tammerfors?

1.4 Material och metoder

I denna flerspråkigt inriktade undersökning granskas språkliga förhållanden och svenskan i Tammerfors som ett socialt fenomen med hjälp av två olika delstudier. Jag har valt att granska två svenskspråkiga institutioner med svenskspråkig verksamhet. Dessa är Svenska samskolan i Tammerfors och Tammerfors svenska församling. Avhandlingens material är

---

⁴ Begreppet *svenskt rum* har både en konkret och abstrakt dimension. Svenskt rum i konkret bemärkelse står för fysiskt avgränsade enheter som rum, lokaliteter, byggnader eller kvarter där verksamheten går till i första hand på svenska. I abstrakt bemärkelse kan svenska rum uppstå i princip varsomhelst där språkliga och kulturella möten aktualiseras i vardagen. Exempel på svenska rum i den förra bemärkelsen i Tammerfors är Svenska Barndaghemmet i Tammerfors, Svenska samskolan i Tammerfors, Svenska Hemmet, Svenska Gården och Svenska klubben. Svenska rum i abstrakt bemärkelse är exempelvis en grupp församlingsmedlemmar som samlas på kyrkkaffe på ett café efter gudstjänsten eller scouternas sommarläger eller ett barnkalas i ett privathem. Ofta är båda dimensionerna av begreppet närvarande men i praktiken kan exempelvis Svenska klubben uthyras för någon tillställning som endast går till på finska och då aktualiseras inte den abstrakta dimensionen.

⁵ Thomas Rosenberg (1994: 93–94) använder begreppen kollektiv och individuell tvåspråkighet. Med kollektiv tvåspråkighet avser han ”att organisationer och institutioner, eller hela nationen, fungerar på två språk”.

olika för respektive institution på grund av institutionernas olika karaktär och verksamhetsformer. Materialet samlas in genom metoder som är kännetecknande för etnografi. Det empiriska materialet består av två olika delmaterial som innefattar anteckningar från fältobservationer, intervjuer och enkäter. Undersökningens ansats är i huvudsak kvalitativ. Materialet analyseras utgående från innehållsanalys.

En särskild prägel på forskningen sätter onekligen det faktum att jag själv är uppvuxen i Tammerfors och både har haft och för tillfället har viss anknytning i olika roller till de institutioner som ligger föremål för forskningen. Å ena sidan är detta en fördel för att man redan har en viss erfarenhet av att tillhöra gemenskapen och känner till förhållanden som man vill gå djupare in på. Å andra sidan finns förstås faran att man är för blind för att reagera på något väsentligt som ligger precis framför näsan på en i vardagen. Utmanande är också att ha både mamma, väninna och forskarrollen i samma gemenskap. En autoetnografisk dimension är således närvarande i denna undersökning. För många i gemenskapen är jag en närmare bekant, för somliga ett bekant ansikte och för en del bara ett namn eller bara någons mamma. Som forskare erkänner jag att mina informanter har visat mig ett enormt förtroende i och med att de gett mig ett värdefullt material att hantera. Den stora utmaningen ligger i att kunna skriva om en liten gemenskap så att inte någons anonymitet ligger i farozonen. Samtidigt upplever jag att det också är viktigt att som forskare kunna lyfta fram smärtsamma punkter för diskussion.

Ett metodiskt problem som jag önskar diskutera och höra andras erfarenheter om är hur jag som forskare på ett autentiskt sätt kan återge fenomen som är föremål för forskning utan att riskera informanternas anonymitet. Hur ”vetenskapligt diffus” får man vara för att trygga informanternas anonymitet?

Exempel:

Fråga nr 18. Berätta om språkförhållandena i *ditt* barndomshem. Om ni talade flera språk, enligt vilka principer skedde språkvalet?

Dessa fakta kan vara avslöjande förknippade med informantens bakgrundsuppgifter.

Exempel 1 Min familj var helt finskspråkig. Min mamma är dock lärare i svenska, så svenskan var mycket viktig i familjen. Vi talade aldrig svenska sinsemellan, men det fanns mycket svenskspråkig litteratur osv. hos oss. Blandspråk användes hela tiden, skolsakerna osv. kom med svenska ord.

Är det relevant att återge svaren exakt som de skrivits? Å ena sidan är den språkliga formen inte föremål för min studie och avsikten är inte att lyfta fram informanternas bristande kunskaper i svenska men svaret avslöjar annan värdefull information. I detta fall kan svaret tolkas som ett mycket positivt förhållningssätt till svenskan även om det inte är informantens modersmål i och med att informanterna har fått välja på vilket språk de fyller i blanketten.

Exempel 2 Vi pratade finska men jag och min familjen had många svenskspråkiga vänner/kompisar.

Hur skall forskaren under materialinsamlingsskedet förhålla sig till situationer där man av informanterna inbjuds att ta ställning till olika ärenden? Jag upplever att det finns en risk att

Metoder inom nordistiken
Åbo den 5–6 oktober 2012

påverka förhållandena som är föremål för forskning. Det vore intressant att allmänt diskutera metodiska utmaningar kring etnografi, speciellt deltagande observation.

Vasasvenska

Viveca Rabb

Åbo Akademi, Humanistiska fakulteten/svenska
viveca.rabb@abo.fi

Bakgrund

Dialektsituationen bland de svenskspråkiga i Vasa är något av en vit fläck för dialektforskarna, trots att denna stad är en av de viktigaste tvåspråkiga städerna i landet med 25 % svenskspråkiga och dessutom det svenska Österbottens huvudstad. Situationen i Vasa är särskilt intressant på så sätt att staden fått mark av grannkommunen Korsholm vid flera olika tillfällen. År 1935 bytte områdena Dragnäsbäck, Hemstrand, Bobäck och Roparnäs kommuntillhörighet från Korsholm till Vasa (Jern 2000:201 ff.). År 1973 (ca 40 år senare) var det dags igen, då Sundom, Gerby och Västervik överfördes från dåvarande Solf respektive Korsholm till Vasa (Herberts 2000:218). I dagens läge (efter ytterligare ca 40 år) diskuteras huruvida hela kommunen Korsholm borde slås samman med Vasa.

Städer kännetecknas ofta i högre grad än landsbygden av flyttningsrörelser och förändringar i ekonomi och sysselsättningar, och varierande utbildning och kommunikationsmönster bland befolkningen. Allt detta leder till stor språklig variation och ofta också till ett bildande av nya dialekter som allt mera har börjat uppmärksammas av språkvetare (t.ex. Kerswill & Williams 2000). Men gränsen mellan stad och land kan vara oskarp. Att administrativa gränser kan ha betydelse för språket är ett känt faktum bland dialektologer. Det finns dock inga nyare studier kring detta fenomen, trots att kommunsammanslagningarna i dagens Finland gör det mycket aktuellt. En sammanslagning av två kommuner, alternativt en överlåtelse av mark från en kommun till en annan, kan få betydelse för språkbalansen mellan svenska och finska, men också för olika varieteter av svenska eller finska.

Jag vill främst undersöka hur Vasasvenskan skiljer sig från dialekterna på landsbygden runt Vasa, samt om det finns en gradvis urbanisering av språket beroende på hur länge som stadsdelen ifråga har hört till Vasa. Hur lång är vägen från by till stadsdel, från landsbygd till stad?

Material

Jag delar in några delar av Vasa i tre grupper enligt hur länge stadsdelen hört till staden:

1. centrum
2. Dragnäsback
3. Sundom

Vasa centrum har traditionellt varit de bättre bemedlades stadsdel, medan Dragnäsback tidigare har haft arbetarkaraktär. Sundom däremot har fortfarande en relativt stark bykaraktär.

Undersökningen genomförs med inspelningar av vardagliga samtal samt intervjuer. Talarna består främst av personer som har vuxit upp i stadsdelen i fråga, men även av inflyttade Vasabor. Jag avser spela in såväl kvinnor som män från tre huvudsakliga åldersgrupper: födda kring 1930, 1960 och 1990. Mitt mål är att få sex personer från varje åldersgrupp per stadsdel, vilket innebär 54 informanter totalt. Jag är själv inte närvarande vid inspelningarna av samtalen, utan inspelningsapparaten sköts av talarna själva, som även själva väljer tid och plats för sin inspelning. Just nu har jag 30 inspelade samtal med 59 informanter.

Analysmetoder och teoretiska utgångspunkter

Samtalsmaterialet analyseras enligt sociolingvistisk metod och såväl kvantitativt som kvalitativt. Inom den kvantitativa analysen stöder jag mig på teoretiker som t.ex. Auer & Hinskens 1996, Hinskens 1996 (dialektutjämning) och Labov 2001 (klassisk kvantitativ sociolingvistik). De oberoende variablerna för den kvantitativa analysen blir sålunda talarnas hemstadsdel, ålder, kön och utbildningsnivå.

De beroende variablerna är främst fonologiska, nämligen apokope hos verb, oassimilerade konsonantkombinationer, primära diftonger, nominativform av traditionellt svaga maskulina substantiv, t-bortfall i bestämd form singularis av neutrala ord, u-ljudet, samt uttalet av ordet *mycket*. Dessutom kommer jag att undersöka de morfologiska dragen *-an* som komparativsuffix, *-ase* som substantiveringssuffix, *-o* som adjektivsuffix samt användningen av gammal ackusativform av de personliga pronomenen *han* och *hon*. Inom syntaxen undersöker jag efterställt possessivpronomen samt grammatiskt genus. Till ordförrådet hör slutligen valet av infinitivmarkör. Sammanlagt rör det sig alltså om 14 beroende variabler från alla språkliga nivåer, variabler som alla varierar i frekvens i materialet och tycks indikera en pågående språkförändring. Några av dessa drag har också använts vid undersökningen av svenskan i Jakobstad, Kristinestad, Ekenäs och Lovisa (Gullmets-Wik 2004, Ivars 1996), vilket innebär att jämförelser med dessa städer kan göras.

Inspelningarna kommer också att undersökas kvalitativt med samtalsanalytiska grepp, genom att se vilka funktioner som språkliga konstruktioner har i olika samtalskontexter (se t.ex. Nilsson 2010, Sandström 2010). Honnörsorden i den kvalitativa delen blir för övrigt talarnas *nätverk*, *livsform* och eventuellt även *livsstil*. Det etnologiska livsformsbegreppet (Højrup 1983a, 1983b, 1995, 2002 och kompletterat av Christensen 1987, 1988, 1989; Højrup & Christensen 1989) kompletterar Milroys nätverksbegrepp (Milroy 1980), men fokuserar på talarnas mentala urbanisering. Man kan bo i en stad och ändå leva ruralt, med sådana nätverk och prioriteringar som kännetecknar landsbygden, och den mentala urbaniseringen kan genomföras stegvis, t.o.m. under flera generationer, vilket i sin tur kan synas i graden av dialekt. Även klassificering av talarna enligt livsstil är besläktat med både nätverk och livsform (Bourdieu 1979, Giddens 1991). För klargörandet av varje människas nätverk, rurala

livsform och livsstil krävs en kompletterande intervju med varje informant.

Syfte

Syftet är tredelat: För det första, hur talar Vasasvenskarna sinsemellan, och är det fråga om en eller flera dialekter? I hur hög grad finns dialektala drag representerade hos dagens Vasabor? Kan de förekommande dialektala dragen kopplas till talarens hemstadsdel, ålder, kön, utbildning, nätverk och livsstil?

För det andra vill jag jämföra språkprov från delar av Vasa som hört till Vasa olika länge. Finns det en gradvis dialektutjämning i materialet så att Sundom är mest dialektalt och Vasa centrum minst dialektalt? Finns det dialektala skillnader mellan centrum och Dragnäsbäck? I vilken ordning försvinner de olika dialektala dragen vid dialektutjämning? Har 40 eller 80 år gamla kommungränser någon betydelse i dagens Vasa?

Och för det tredje, finns det språkliga skillnader mellan det naturliga samtalsmaterialet och intervjumaterialet från Svenska litteratursällskapets insamlingsprojekt Spara det finlandssvenska talet (Rabb 2012)? Traditionella dialektinspelningar har gjorts som intervjuer, medan seden att göra inspelningar av naturliga samtal kommer från samtalsanalysen. Vilken av dessa metoder ger det mest informella språket?

Problem att diskutera på FNF-symposiet 5-6.10.2012

Som framkommit ovan är talarens hemstadsdel relevant för min undersökning. Men många informanter har flyttat runt en hel del inom staden. Hur bestämmer man i sådana fall hans/hennes hemstadsdel, och är det ens alltid meningsfullt att göra det? Eller ska man se talarens hemstadsdel som en utgångspunkt eller möjligen först som ett resultat av analysen? Jag funderar mycket på denna problemställning just nu, eftersom svaren bestämmer hur många inspelningar jag ännu behöver göra för att ha ett tillräckligt material för undersökningen.

Konkreta exempel på problem:

1. Om en person är uppvuxen i Dragnäsbäck, men bott de senaste 40 åren av sitt liv i centrum, hur klassificerar jag henne? Är uppväxten eller nuet viktigare?
2. En person har bott i fem eller sex olika stadsdelar runt om i Vasa under sitt liv, är det då ens meningsfullt att bestämma hemstadsdel? Eller ska jag fråga informanten själv vilken av dessa hon upplever som sitt hem, och låta det svaret bestämma?
3. Om jag grupperar informanterna först efteråt som ett resultat av analysen, t.ex. med hjälp av multidimensionell skalering eller dendrogram, hur kan jag bestämma när materialinsamlingen är slutförd?

Ett närliggande problem är att för tillfället (3.9.2012) har jag 59 inspelade informanter, varav ca 20 personer inte har någon koppling till vare sig centrum, Dragnäsbäck eller Sundom. Kan dessa Vasabor tas med på något sätt? Känns synd att bortse från färdigt insamlat värdefullt

material – människor som själva velat vara med i undersökningen. Om jag gör som i punkt 3, låter datorn visa relevanta grupperingar, kvarstår problemet *hur vet jag när jag har tillräckligt med material?* Ska jag bara titta på kön och ålder i stället och låta det bestämma?

Är det alltså vettigt att undersöka en stad med metoder som passar bäst på landet? Att fråga folk från vilken stadsdel de kommer är inte nödvändigtvis meningsfullt i en stad, där man tenderar att flytta runt relativt ofta. Den lösning på problemet som jag nu själv ser är alltså att i materialinsamlingen utgå från enbart människors ålder och kön, och se till att människor från olika områden i Vasa finns representerade, och sedan låta datorn bilda grupper av talare utifrån deras svar. Själv kan jag då som forskare undersöka om talarna i en viss grupp har någon/några förklarande variabler gemensamma. Är detta den bästa lösningen eller finns det andra likvärdiga eller ännu bättre lösningar?

Litteratur i urval

- Auer, Peter & Hinskens, Frans (1996): The convergence and divergence of dialects in Europe. New and not so new developments in an old area. I: *Sociolinguistica* 10. S. 1–30.
- Christensen, Lone Rahbek (1988): *Livsformer i Danmark*. København: Samfundsfagsnyt.
- Hinskens, Frans (1996): *Dialect Levelling in Limburg*. Tübingen. Niemeyer.
- Højrup, Thomas (1983a): *Det glemte folk. Livsformer og centraldirigering*. København: Statens byggeforskningsinstitut.
- Højrup, Thomas (1983b): The Concept of Life-Mode. A Form-Specifying Mode of analysis applied to Contemporary Western Europe. I: *Ethnologica Scandinavica. A journal for Nordic ethnology*. Lund: Folklivsarkivet Lund. S. 13–50.
- Højrup, Thomas (1995): *Omkring Livsformsanalysens udvikling*. København: Museum Tusulanums Forlag.
- Højrup, Thomas & Christensen, Lone Rahbek (1989): Strukturel Livsformsanalyse. I: *Nord-nytt. Nordisk tidskrift for folkelivsforskning* 37. Udgivet av NEFA-Norden (Nordisk Etnologisk Folkloristisk Arbejdsgruppe). Lyngby. S. 53–91.
- Labov, William (2001): *Principles of Linguistic Change. Social Factors*. Malden – Oxford: Blackwell Publishers.
- Milroy, Leslie (1980): *Language and Social Networks*. Oxford: Basil Blackwell.
- Nilsson, Jenny (2010): Vad kan samtalsanalysen göra för dialektologin? Exemplet återanvändning. I: Falk, Cecilia m.fl. (red.) *Svenskans beskrivning* 30. Stockholm: Stockholms universitet. S. 250–259.
- Pedersen, Inge Lise (1994): Linguistic variation and composite life modes. I: Nordberg, Bengt, (red.) *The Sociolinguistics of Urbanization. The case of the Nordic Countries*. Berlin/New York: Walter de Gruyter. S. 87–115.
- Rabb, Viveca (2007): *Genuskongruens på reträtt. Variation i nominalfrasen i Kvevlaxdialekten*. Åbo: Åbo Akademi.
- Rabb, Viveca (2012): Vasasvenska. I: *Svenskan i Finland* 13. Vasa.

Prosodi och interaktionell lingvistik?

Martina Huhtamäki

Helsingfors universitet, Finska, finskugriska och nordiska institutionen
martina.huhtamaki@helsinki.fi

Doktorsavhandlingen

Min doktorsavhandling behandlar prosodi i finlandssvenska samtal. Jag koncentrerar mig på prosodins roll i frågor och har avgränsat materialet till att gälla Helsingforssvenska. Mina frågeställningar är:

- 1) Hur bidrar prosodi till att skapa olika typer av frågor i Helsingforssvenska?
- 2) Hur bidrar prosodi till signaleringen av turslut i Helsingforssvenska i enledade och flerledade frågor?

Materialet utgörs av naturligt förekommande vardagliga samtal där deltagarna kommer från Helsingforsregionen. Alla samtal är flerpartssamtal, det vill säga flera än två personer deltar. De flesta inspelningar är ljudinspelningar, men någon av de nyare är kompletterad med en videoinspelning. Jag har även planerat spela in nytt material som skulle vara av bättre teknisk kvalitet än de tidigare inspelningarna, till exempel genom att olika talare skulle vara på olika kanaler.

Min teoretiska och metodologiska referensram är interaktionell lingvistik (Couper-Kuhlen & Selting 2001; Steensig 2001). Med interaktionell lingvistik avser jag att jag undersöker de lingvistiska strukturerna med hjälp av metoder från samtalsanalys. Därtill utför jag vad man kan kalla en prosodisk analys – en auditiv och akustisk analys av de prosodiska dragen. För den akustiska analysen använder jag programmet Praat (Boersma & Weenink 2012). Jag transkriberar även samtalen på ett sätt som speciellt noterar prosodiska drag. Med prosodi avser jag talets rytm, melodi, ljudstyrka och röstkvalitet (t.ex. Iivonen 1987; Bruce 1998:11; Engstrand 2004:173–217; Bruce 2010:36–37).

Avhandlingen skrivs som en sammanläggningsavhandling som sannolikt kommer att bestå av fyra artiklar och en inledning. Artikel 1 behandlar prosodiska mönster i frågor mer allmänt och artikel 2 intonationen i det öppna reparationsinitiativet ”va{d}”. Artikel 3 kommer att behandla prosodin i flerledade frågor och artikel 4 förekomsten av fallande respektive stigande slutintonation i frågor. Den första artikeln är inskickad, den andra arbetar jag aktivt med, och undersökningarna för den tredje och fjärde artikeln är påbörjade. Jag kommer även att skriva på inledningen till avhandlingen i höst, så denna metodkurs passar mycket bra in i min tidtabell.

Metodologiska problem

I min forskning försöker jag alltså kombinera två olika synsätt: interaktionell lingvistik och fonetik. På svenska är det inte många som har undersökt prosodiska drag med interaktionella metoder (men t.ex. Öqvist 2011). När det gäller engelska och tyska finns det dock en viss tradition för denna typ av forskning (t.ex. Selting 1995; Couper-Kuhlen & Selting 1996; Couper-Kuhlen & Ford 2004; Barth-Weingarten, Reber & Selting 2010) och detta är till hjälp när jag skriver min avhandling.

De två inriktningarna förhåller sig olika vad gäller teori, metod och vilket material som används. Inom interaktionell lingvistik försöker forskare vara så fria från möjligt från teoretiska förhandsuppfattningar, medan det inom fonetik finns olika teorier om t.ex. intonation och betoning. Jag är inte helt säker hur jag själv ska förhålla mig till detta, och vill gärna ha hjälp med det under seminariet. Tror att jag just nu halvt medvetet jämför mina resultat med olika teorier om intonation. De två inriktningarna förhåller sig också olika till vad som betraktas som trovärdiga bevis. Medan forskare inom interaktionell lingvistik strävar efter att förankra sin analys i hur deltagarna förhåller sig till olika kategorier, anser fonetiker ofta att resultatet ska vara mätbart och statistiskt signifikant.

Jag försöker beakta båda traditionerna i min forskning, men placerar mig nog mer inom interaktionell lingvistik. Till exempel utgår jag från det auditiva intrycket av de prosodiska dragen och beaktar vad som händer i interaktionen. Jag gör ändå en del mätningar. Båda synsätten ställer ibland till problem för mig. För det första kan det finnas variation i prosodiska mönster som deltagarna inte förhåller sig till – är de prosodiska dragen då irrelevanta att undersöka? För det andra är det svårt att undersöka en stor mängd exempel med hjälp av interaktionell lingvistik, eftersom metoden är så arbetsdryg. Jag undrar därför hur jag ska argumentera för och ”bevisa” mina resultat. Hur noggranna mätningar ska jag göra? Dessutom funderar jag också över hur jag ska presentera mina resultat, i text, i tabeller med text eller siffror eller som bilder på kurvor?

Hittills har jag valt att transkribera enligt CA-transkription med vissa specialtecken för prosodi, och inte till exempel GAT eller ToBI. Fördelen med detta transkriptionssätt är att det är förhållandevis lättläst jämfört med de andra systemen. En nackdel är att det inte är så noggrant vad gäller prosodiska drag som de. Jag presenterar i allmänhet de viktiga turerna också som bilder på grundtonskurvan (och ibland vågformen) gjorda i Praat. Nedan finns ett exempel på hur jag transkriberar en samtalssekvens och återger en bild av frågans vågform och grundton med hjälp av Praat.

Exempel 1. *Hund begraven* (Syffamöte)

Tove: de här e en deckare men de:e int sån dânt grovt våld
#utan [de e#

Monika: [ne
utan di åker omkring där å de:e vackra scenerier å
°sånt°

Asta: →>nåmen brukar ni titta på< Hund be[^]gra:ven.=

Tove: =[[jå:å↑

Eva: =[[jå

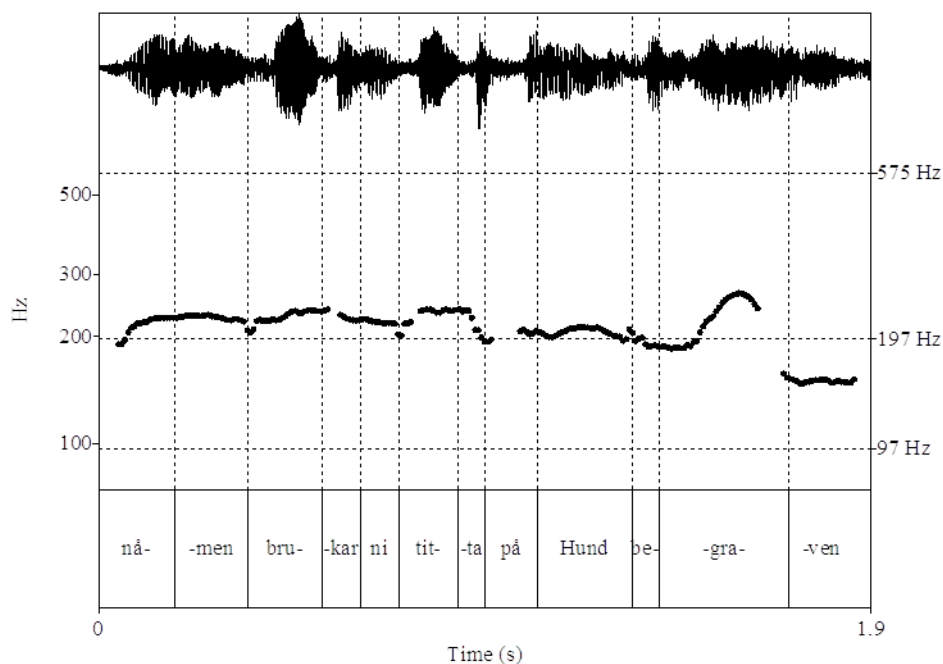
Asta: den °tycker ja om°

Monika: #mm# ja [(.) ja ha int titta på

Asta: [>ja tycker om (hund) <

Monika: men alla säger att den e bra=

Asta: =jå (0.7) de:e väl så

Figur 1. Vågform och grundtonskurva för frågan i Hund begraven. Talarens tonomfång är mellan 97 och 575 Hz och medianen 197 Hz.

Det finns också några gemensamma problem i båda synsätten. Ett problem med att analysera prosodiska drag interaktionellt är att det sällan finns klara kategorier. En språkhandling är exempelvis sällan renodlad i vardagliga samtal. Med sin fråga kan talaren samtidigt söka information, ge mottagaren artig uppmärksamhet och introducera ett nytt samtalsämne. Inte heller för de prosodiska dragen går det att entydigt säga exempelvis vad som är högt eller

lågt. Det innebär att det är svårt att få några entydiga resultat. Jag hoppas jag kan få några tips under seminariet för hur jag borde inrikta min forskning i de kommande undersökningarna med tanke på det här, och på det jag diskuterat ovan.

Delvis löser sig mina metodologiska problem säkert beroende på vilket forum jag riktar mig till, vem och vilka resultat jag vill vara i dialog med. Men i inledningen till avhandlingen ska jag ändå fundera över dessa frågor.

Källor

- Barth-Weingarten, Dagmar, Elisabeth Reber & Margret Selting, 2010: *Prosody in interaction*. Studies in discourse and grammar 23. Amsterdam: John Benjamins Publishing Company.
- Boersma, Paul & David Weenink, 2012: *Praat: Doing phonetics by computer*. Finns på adressen <<http://www.praat.org>>
- Bruce, Gösta, 1998: *Allmän och svensk prosodi*. Institutionen för lingvistik, allmän språkvetenskap, fonetik, barnspråksforskning och datalingvistik, Lunds universitet. Praktisk lingvistik 16.
- Bruce, Gösta, 2010: *Vår fonetiska geografi. Om svenskans accenter, melodi och uttal*. Lund: Studentlitteratur.
- Couper-Kuhlen, Elizabeth & Cecilia Ford, 2004: Conversation and phonetics: Essential connections. In: *Sound Patterns in Interaction*, eds Elizabeth Couper-Kuhlen & Cecilia Ford. Typological Studies in Language 62. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing Company. Pp. 3–25.
- Couper-Kuhlen, Elizabeth & Margret Selting, 1996: Towards an interactional perspective on prosody and a prosodic perspective on interaction. In: *Prosody in conversation – interactional studies*, eds Elizabeth Couper-Kuhlen & Margret Selting. Cambridge: Cambridge University Press. Pp. 11–53.
- Couper-Kuhlen, Elizabeth & Margret Selting, 2001: Introducing Interactional Linguistics. In: *Studies in Interactional Linguistics*, eds Margret Selting & Elizabeth Couper-Kuhlen. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing Company. Pp. 1–22.
- Engstrand, Olle, 2004: *Fonetikens grunder*. Lund: Studentlitteratur.
- Ivonen, Antti, Terttu Nevalainen, Reijo Aulanko & Hannu Kaskinen, 1987: *Puheen intonaatio*. Helsinki: Gaudeamus.
- Selting, Margret, 1995: *Prosodie im Gespräch. Aspekte einer interaktionalen Phonologie der Konversation*. Linguistische Arbeiten 329. Tübingen: Max Niemeyer Verlag.
- Steensig, Jakob, 2001: *Sprog i virkeligheden: bidrag til en interaktionel lingvistik*. Århus: Aarhus Universitetsforlag.
- Öqvist, Jenny, 2011: Förhöjda tontoppar som interaktionell resurs i traditionell stockholmska. I: *Interaktionell dialektologi*, red. Gustav Bockgård & Jenny Nilsson. Uppsala: Institutet för språk och folkminnen.

Vokal- och konsonantkvantiteter i Helsingforssvenskan – hur avgör man vad som är en förlängning?

Sarah Kvarnström

Åbo Akademi, Humanistiska fakulteten/svenska
sarah.kvarnstrom@abo.fi

Bakgrund och syfte

Intresset för att undersöka de finlandssvenska landsbygdsdialekterna har alltid varit stort. Däremot har språket i städerna inte studerats i lika stor utsträckning. Stadsmålen i mindre städer har undersökts i någon mån (Ivars 1996; Gullmets-Wik 2004), men när det gäller större städer som Helsingfors, Åbo och Vasa saknas nyare studier helt. Mitt syfte är att undersöka svenskan i Helsingfors som regional varietet genom att kombinera sociodialektologiska och folklingvistiska metoder. Det folklingvistiska perspektivet inneär bl.a. att jag intresserar mig för talarnas egna uppfattningar om sin varietet och dess särdrag (Niedzielski & Preston 2003; Vaattovaara 2009). Genom att ta fasta på sådana språkdrag som är av betydelse för talarna själva vill jag belysa dagens Helsingforssvenska ur ett nytt perspektiv, men jag kommer också att följa upp tidigare variationsanalytiska studier (Reuter 1982; Nyholm 1984; Höckerstedt 2010) om svenskan i Helsingfors.

I forskningen om de finlandssvenska dialekterna har folklingvistiskt inspirerade metoder inte använts tidigare. I ett nordiskt perspektiv är folklingvistiken på frammarsch, och särskilt inom fennistiken har denna forskningsinriktning blivit populär de senaste åren (t.ex. Palander & Nupponen 2005; Vaattovaara 2009). Oftast har emellertid varieteter som är utpräglat dialektala och som talas på mindre landsbygdsorter undersökts, medan jag kommer att studera en urban varietet som sannolikt uppvisar mer svårfångade drag. Mitt syfte är att beskriva Helsingforssvenskan genom att studera dels hur Helsingforsborna uppfattar sin egen varietet i förhållande till andra närliggande varieteter och standardsvenskan, dels huruvida de upplevda särdragen är faktiska särdrag i den meningen att de förekommer i mitt samtalsmaterial från Helsingfors (se nedan). Att undersöka förhållandet mellan upplevt och faktiskt språkbruk för att identifiera språkliga särdrag är ett nytt tillvägagångssätt och därmed mitt bidrag till den metodologiska diskussionen. Jag vill särskilt utreda hur den folklingvistiska infallsvinkeln lämpar sig för att identifiera särdrag i en standardnära varietet.

Material och informanter samt analysmetoder

Huvudmaterialet i undersökningen består dels av intervjuer och lyssnartest, dels av inspelade vardagssamtal. I nuläget finns 16 inspelade samtal och 9 intervjuer (totalt 45 informanter). En del av materialet har transkriberats. Materialet måste givetvis utökas och insamlingen pågår hela tiden.

Informanterna har bott större delen av sitt liv i (olika delar av) Helsingfors och har olika hög utbildning. Ålderskategorierna är två, ca 20-åringar och ca 50-åringar.

Intervjuerna har formen av halvstrukturerade samtal och syftar till att utreda informanternas uppfattning om sin egen varietets särdrag. Jag kommer även att utföra lyssnartest med samma informanter som intervju(a)t(s). Intervjuerna och lyssnartestet studeras med utgångspunkt i den folklingvistiska inriktning som kallas perceptuell dialektologi (t.ex. Long & Preston 2002).

De inspelade samtalen, som görs före intervjuerna och lyssnartestet, representerar lediga, vardagliga och icke-arrangerade kommunikativa praktiker. Informanterna känner varandra väl och sköter inspelningarna själva. Fler informanter deltar i inspelningarna än i intervjuerna och lyssnartestet. Inspelelingarna används för att undersöka hur språkuppfattning och faktiskt språkbruk förhåller sig till varandra och studeras med utgångspunkt i sociolingvistisk variationsanalys kombinerad med interaktionell dialektologi (t.ex. Bockgård & Nilsson 2011), så att informanternas uppfattningar om Helsingforssvenskans särdrag är riktgivande för valet av variabler.

Svårigheten med att avgöra skillnader i vokal- och konsonantkvantiteter

Mitt nuvarande material har visat att bl.a. variabeln kvantitet (förlängd tonlös konsonant efter lång vokal, t.ex. *bå:ttar*, samt vokalförlängning vid r- och ändelsebortfall, t.ex. *ja kommä:*, *vi ha: tre stola:*) är intressant – dels tycks detta drag vara starkt värdeladdat, dels verkar det finnas en viss variation i användningen, både mellan olika individer och på individnivå. Många gånger handlar det dock om gradskillnader och frågan är om det över huvud taget är möjligt att endast med örats hjälp avgöra skillnaden mellan olika varianter på ett objektivt sätt. Fonetiska mätningar måste helt klart göras, men eftersom dessa är tidskrävande kommer det att bli omöjligt att göra mätningar på hela materialet⁶. Jag kommer alltså att vara tvungen att välja ut några talprov som får fungera som stickprov. Frågan är hur man väljer dessa talprov, dvs. hur avgör man vad som är representativt?

Eftersom min studie har ett sociolingvistiskt perspektiv skulle jag dock inte vilja nöja mig med att endast utgå från mätningarna i stickproven (när jag analyserar t.ex. en viss variants frekvens och intraindividuell variation), utan för att få så tillförlitliga resultat som möjligt vill jag bygga min analys på ett större material (dvs. gärna hela mitt material). Hur avgör man alltså kvantitetsförhållandena på den del av materialet som inte mäts fonetiskt? Här kan förstås de mätningar som görs i stickproven fungera som kontrollmaterial.

Slutligen funderar jag på vad som egentligen kan betraktas som en ”förlängd” (tonlös) konsonant (efter lång vokal). Vilka konsonantlängder ska jag använda som jämförelse, och hur förlängda måste konsonanterna vara för de ska kunna betraktas som ”avvikande” och därmed, möjligen, typiskt helsingforsiska?

De frågor som jag hoppas få diskutera i samband med workshopen i prosodi och fonetik är alltså följande:

---

⁶ Mitt nuvarande material (samtal och intervjuer) består totalt av ca 17 timmar tal, men det slutliga materialet kommer antagligen att vara mer än dubbelt så stort.

- Vilka (fonetiska) metoder finns för att mäta vokal- och konsonantkvantiteter?
- Hur avgör man vilka talprov som ska fungera som stickprov och därmed anses representativa för hela materialet?
- Hur avgör man kvantitetsförhållandena så objektivt som möjligt på den del av materialet som inte mäts fonetiskt? Exempel på tillvägagångssätt?
- Vad är egentligen en ”förlängd” tonlös konsonant efter lång vokal? Hur avgör man det?

Litteratur

- Bockgård, Gustav & Nilsson, Jenny (2011). *Interaktionell dialektologi*. Uppsala: Institutet för språk och folkminnen.
- Gullmets-Wik, Marie-Charlotte (2004). Backa och backe, glader och glad. Formväxling i talspråket i Jakobstad, Kristinestad, Ekenäs och Lovisa. I: *Studier i nordisk filologi* 82. Helsingfors: Svenska litteratursällskapet i Finland.
- Höckerstedt, Leif (2010). *Svenskan på plats. Helsingforssvenskan visar vägen – födelse, liv och död*. Helsingfors: Söderströms.
- Ivars, Ann-Marie (1996). Stad och bygd. Finlandssvenska stadsmål i ett regionalt och socialt perspektiv. I: *Folkmålsstudier* 37.
- Long, Daniel & Preston, Dennis R. (2002). *Handbook of perceptual dialectology. Vol 2*. Amsterdam: Benjamins.
- Niedzielski, Nancy A. & Preston, Dennis R. (2003). *Folk linguistics*. Berlin: Mouton de Gruyter.
- Nyholm, Leif (1984). *Helsingforssvenska – tre studier i talspråk*. Helsingfors: Meddelanden från Institutionen för nordiska språk och nordisk litteratur vid Helsingfors universitet, serie A, nr 3.
- Palander, Marjatta & Nupponen, Anne-Maria (2005). *Monenlaiset karjalaiset. Suomen karjalaisten kielellinen identiteetti*. Joensuu: Joensuun yliopistopaino.
- Reuter, Mikael (1982). *Kvantitet i Helsingforssvenskan*. Helsingfors: Helsingfors universitet.
- Vaattovaara, Johanna (2009). *Meän tapa puhua. Tornionlaakso pellolaisnuorten subjektiivisena paikkana ja murrealueena*. Helsingfors: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

Bedömningar av regionala nyanser och fonologiska variabler i det finlandsvenska etermediespråket

Jenny Stenberg-Sirén

Helsingfors universitet, Finska, finskugriska och nordiska institutionen
jenny.stenberg-siren@helsinki.fi

Bakgrund och syfte med avhandlingen

Sociolingvistiska studier visar att språket i etermedierna i många länder har genomgått antingen en destandardisering, så att den tidigare standarden har förlorat sin roll som dominerande standard, eller en demotisering, så att idén om ett standardspråk kvarstår, men själva språket byts ut. Det senare har skett i Danmark där lågköpenhamnskan har ersatt den tidigare standarden högköpenhamnskan (Kristiansen & Coupland 2011). Denna process går hand i hand med den allmänna informaliseringen i samhället, som också syns i språket (t.ex. Cederberg & Elgemyr 1984, Fairclough 1995 och Åbrink 1998). Språkförändring och språkstandardisering är huvudlinjerna i det sameuropeiska forskningsprojektet SLICE (Standard Language Ideologies in Contemporary Europe) där även mitt forskningsprojekt ingår.

I min undersökning studerar jag utvecklingen av det finlandssvenska etermediespråket under de senaste 40 åren (1970–2009). Undersökningen är tvärvetenskaplig och innehåller både lingvistiska och samhällsvetenskapliga element. Jag analyserar huruvida en destandardisering eller demotisering kan sägas ha ägt rum också i de finlandssvenska etermedierna, huruvida den standardvarietet som förmedlas via etermedierna har genomgått en informalisering och om graden av informalisering är beroende av programgenre. Dessa frågor försöker jag besvara med hjälp av en fonologisk variationsanalys. Yles roll som upprätthållare av ett standardspråk analyserar jag ur ett policyteoretiskt perspektiv via den språkpolicy som råder inom bolaget.

Material och metoder

Mitt material är framtaget ur Yles programarkiv och består av tv-program från Yle Fem (tidigare FST5) och radioprogram från Radio Vega (tidigare Riksradiön) från åren 1970–2009. För att få en bredd i materialet har jag å ena sidan valt nyhetsprogram, där språket är väl förberett, hårt styrt och uppläst, och å andra sidan olika sorters underhållnings- och diskussionsprogram, där talet är mera spontant och fritt. Mitt huvudsakliga material består av en nyhetssändning per medium och år (totalt 40 radionyhetssändningar och 40 tv-nyhetssändningar) och ett familjeunderhållningsprogram från tv:n per analysår och ett flödesradioprogram per år (40 + 40). Av dessa har jag valt ut fyra nyhetsprogram per årtionde (två från radion och två från tv:n) och transkriberat 10 minuter per program, sammanlagt 160

minuter för alla fyra årtionden. Enligt samma kriterier har jag valt ut motsvarande mängd underhållnings- och diskussionsprogram och kommer att transkribera 160 minuter av dem. Utöver dessa program har jag tv- och radioprogram från många andra genrer, totalt kring 800 program, och kommer att analysera dem i kompletterande undersökningar, även vid sidan om min doktorsavhandling.

Utgångspunkten för den fonologiska variationsanalysen är de regler för vårdat talspråk som Svenska Yle har haft i bruk sedan 1993 och som finns i den interna handboken *Röst och språk* (2006). Dessa har jag kompletterat med en del av de variabler som Bengt Nordberg använde i sin undersökning av språket i Eskilstuna (1985, uppföljt av Sundgren 2002) och med dem som Leif Nyholm använde i sin analys av Helsingforssvenskan (1984, se även Höckerstedt 2010). Totalt noterar jag kring 40 variabler i transkriptionen, bland andra dessa:

- kortstavighet, t.ex. fö:re/före, ba:ra/bara
- bortfall av slutljudet -t i
  - o bestämd form singularis av neutrala substantiv, t.ex. borde(t), huse(t)
  - o supinum av 1:a och 4:e konj. verb, t.ex. hoppa(t), fa:ri(t) (också fari(t))
- bortfall av slutljudet -r i
  - o presens, t.ex. komme(r), springe(r)
  - o pluralis, t.ex. blommo(r), penga(r)
- bortfall av slutljuden -v, -g och -d, t.ex. ble(v), ida(g), me(d)
- ordvarianterna inte/int, skulle/sku, måste/måst, till/ti och de/di/dom

Undersökningen är diakron och jag jämför hur variablerna förekommer i uppläst text jämfört med fritt tal, i radio jämfört med tv och i nyheter jämfört med underhållnings- och diskussionsprogram.

Därtill skulle jag vilja analysera förekommande dialektala drag eller regionala varieteter, såväl hos intervjupersonerna som hos redaktörerna. Speciellt redaktörernas upplästa tal ligger väldigt nära en regionalt neutral standardvarietet, men den regionala bakgrunden kan ändå ibland anas. Denna frågeställning leder in på de metodologiska problemen.

Metodologiska frågeställningar

Speciellt i nyhetsprogrammen är redaktörernas språk mycket neutralt och till och med opersonligt. Fastän det står i *Röst och språk* att den regionala bakgrunden får höras verkar det som om många nyhetsredaktörer försöker skala bort de regionala nyanserna ur sitt eget språk. En del lyckas och det är omöjligt för mig att säga varifrån de kommer, medan det hos andra kvarstår små element som gör det möjligt att åtminstone grovt placera dem i Svenskfinland. Detta skulle jag vilja ha med som en del av min analys, men här finns flera problematiska aspekter:

- Hur ska jag komma åt och beskriva de antydningar till regionala drag som jag hör? Det är ofta svårt att sätta fingret på exakt vad det är, utan det är helheten med allt från prosodi till vokalplacering till konsonantkvantitet som ger känslan av en viss bakgrund.

- Hur ska jag veta - och bevisa - att min bedömning av den regionala bakgrunden är rätt? Jag har gjort ett litet test, där ca 20 personer som alla forskar i svenska språket fick bedöma några olika nyhetsrösters regionala bakgrund, med divergerande svar som resultat. Även Mattfolk (2009) har gjort ett liknande test på fyra radioröster, med motsvarande resultat. Såväl testpersoner från Österbotten som de från huvudstadsregionen bedömde till exempel en nyhetsuppläsare född och uppvuxen i Österbotten som hemmahörande i Helsingfors. Den egentliga bakgrunden är alltså inte avgörande, utan bedömningen måste ske enbart utgående från hur det låter. Men jag kan enbart bedöma hur det låter i mina öron. Hur ska jag verifiera den tolkningen?

Föregående fråga gäller samtidigt hela materialet. Utgångspunkten är att bedöma det som de facto hörs. Då jag transkriberar använder jag känsliga hörlurar, jag spolar tillbaka och lyssnar om och om igen om jag är osäker. En radiolyssnare eller tv-tittare lyssnar oftast okoncentrerat, har andra störande ljud i bakgrunden och går väldigt sällan tillbaka i materialet och lyssnar på nytt. Med andra ord bedömer jag att en förekomst ska vara tydlig för att räknas med och har jag till exempel svårt att uppfatta ett r i slutet av ett ord, så kan man räkna med att den vanliga tittaren eller lyssnaren inte hör det. Icke desto mindre sker bedömningen av alla variabler ändå mellan mina öron och blir på så sätt personlig. Hur kan jag göra min tolkning vetenskapligt hållbar?

Källor och litteratur

- Cederberg, Jörgen & Göran Elgemyr (red.). 1984. *Tala till och tala med. Perspektiv på den svenska radion och televisionen*. Stockholm: Legenda.
- Fairclough, Norman. 1995. *Media discourse*. London: Edward Arnold.
- Höckerstedt, Leif. 2010. *Svenskan på plats! Helsingforssvenskan visar vägen – födelse, liv och död*. Söderströms.
- Kristiansen, Tore & Nikolas Coupland (red.). 2011. *Standard Languages and Language Standards in a Changing Europe*. Oslo: Novus.
- Mattfolk, Leila. 2009. On assessing Finland Swedish: The impact of subtle regional features. I: Marie Mægaard, Frans Gregersen, Pia Quist & J. Normann Jørgensen (red.). *Language attitudes, standardization and language change*, s. 211–229. Oslo: Novus.
- Nordberg, Bengt. 1985. *Det mångskiftande språket. Om variation i nusvenskan*. Ord och stil. Språkvårdssamfundets skrifter 14. Uppsala: Liber.
- Nyholm, Leif. 1984. *Svenskt stadsmål i Helsingfors*. Meddelanden från Institutionen för nordiska språk och nordisk litteratur vid Helsingfors universitet 8.
- Röst och språk*. 2006. Utgiven av Rundradions svenska språknämnd år 2005–06. Helsingfors: Yle.
- Sundgren, Eva. 2002. *Återbesök i Eskilstuna: En undersökning av morfologisk variation och förändring i nutida talspråk*. Skrifter utgivna av Institutionen för Nordiska Språk vid Uppsala Universitet 56.
- Åbrink, Håkan. 1998. "Gomorrön, Stockholm". *Radioprät som stil, genre och samtal med lyssnare*. Acta Universitatis Tamperensis 632. Tammerfors universitet.